

նե: Գերմանացի միսիոնարները . . . մեք պարսկան չեմք նոցա լսելու: Մեք կուզեմք մինչեւ իման հասնաւ մնալ մեր առաքելական դատասիին վերայ. մեք Սուրբ Լուսաւորչի Արքային միտս հնազանդ եղած եմք, եւ պիտի լինիմք առանց յորդորման եւ խրատ կամ հարկի, մինչեւ մեր յետին շունչը, մինչեւ մեր մահը:

«Պ. Նազարեանցը իւր օրագրին 9-երորդ տեսլիկն մէջ կգրէ. «Սահակ Պարբեւացու եւ Մեսրոպ Մաշտոցի արժանաւոր աշակերտներն մինը եր Կորին Սեանչեիին, ինչպէս երեւում է, ազգով Վրացի եւ Եպիսկոպոս Վրաստանի միմեկում:» Կորին Սեանչեիին ոչ երբեք Վրացի եղած է, եւ չգիտեմք՝ քե ինչէն կհանէ զայս Պ. Նազարեանցը:

«Մեսրոպին համար Պ. Նազարեանցը կգրէ. «Մեսրոպ Մաշտոցը ծնած է Տարօնի գաւառում, Հացե-«կաց գիւղի մէջ, որպէս որդի մի երեւելի մարդու, «Վարդան անուն:» Մարդ ծնանելու ժամանակ կամ որդի կլինի եւ կամ աղջիկ, բայց «ծնանիլ որպէս որդի» բնաւ չեմք լսած (տես. 9, էջ 237):

«Մեր այժմեան վանորայի»՝ ըստ ասելոյ Պ. Նազարեանցին, եւ «*դասարկապոս զգիտութեան եւ անգործութեան կերակրանոց*: Թող հրնուին, ցնծան, բերելին եւ ուրախանան մեր աբեղաներ» իրենց բնակարանին այսպիսի պանծալի անուամբ կոչուելոյն վերայ (տես. 9, էջ 235):

«Հայոց ժողովարդն է այժմ» ըստ հաստատութեան Պ. Նազարեանցին «*հաղածասէր եւ փախստական քարք ունեցող անկիրք ժողովուրդ*:» Մեծ պատիւ է այս եւ նորա համար. վասնզի եւ նա *հայ* է ազգով, Կորինի նման *վրացի* չէ (տես. 10, էջ 507):

«Ահա այսպիսի է Հիւսիսափայլին տարածած բոլոր լուսաւորութիւնը:

«Սկայորդի:»

Եւ սակայն Հիւսիսափայլը տես թէ ինչ կերպով կխօսի իւր վրայ 11-երորդ տետրակին 384 երեսը.

«1858 բուականը արժանի է ոսկեղէն տառերով «արձանագրուելու ամենայն բանասէր Հայկական յի-«սասկարանի մէջ: Հայկական նոր գրականութեան «պատմութիւնը այս բուականից պիտի սկսանի իւր «առաջին օրանը: Այս բուականին ծնաւ Հիւսիսա-

«փայլ օրագիրը (---): Ոչ մի օրագիր ոչ մի ազգի մէջ «այնքան ազդեցութիւն չէ արած գրականութեան վե-«րայ, այնքան բարի պատգամներ չէ բերած այսպիսի «կարն միջոցում, որքան այդ բազմադիւն օրագիրը, «որ նիւսիսից փայլելով՝ մի ամենեւին նոր լոյս բախեց «մեր կենդանի բարբառի վերայ (---), առաջին եւ զոր-«թաւոր պատմաւ դառնալով կենդանի ազգի մէջ կեն-«դանի լեզուով խօսելու եւ գրելու: Նորա ոտք բարի «եր եւ քերէ. նա երեւցաւ քե չէ Հայաստանի «մէջ, իսկոյն ուրիշ շատ օրագիրներ սկսան բարձրա-«նալ Հայկական գրականութեան հորիզոնում:»

Հիւսիսափայլի հեղինակին այսպիսի խօսքերը կարգալէն ետեւ՝ հարկ է որ Աղաւնին ալ իւր պարտքը կատարէ՝ իրեն կարծիքն րսելով. որպէս զի իմացուի թէ Հիւսիսափայլին այս պո-ռոտախօս անձնագովութեանը եւ ոչ մէկ տողը, եւ ոչ մէկ բառը կընդունի, վասն զի չկրնար խաւարին լոյս րսել, եւ Աստուծոյ սպառնա-նացած վային արժանի լինել. հարկ է որ ցուցընէ թէ Հիւսիսափայլը յիշաւի 1858-ին ծնաւ ազգիս մէջ, բայց իբրեւ հրէշ մը, եւ ոչ թէ լոյս մը. հարկ է որ ցուցընէ թէ այդ *բազմադիւն* ըսած օրագրին *արդիւնքն* է խռովութիւն, պրդ-տորութիւն, հակառակութիւն սերմանել ազգիս մէջ. տգիտական մոլորութիւններ տա-րածել ընդդէմ ազգային լեզուի, դաւանու-թեան, պատմութեան եւ բնաւորութեան, ճշ-մարտութեան անուկով *ստորին* ծաւալել, *հիւսիսային* լոյս րսելով լուստեական կրօնի վարդա-պետութիւնները տարածել մեր խեղճ ազգին վրայ: Այո. ահա ըստ մեր կարծեաց՝ այս կող-մանէ անմոռանալի է 1858 թուականին մեր ազգին գլխուն բերած *կարճասէր*՝ բայց նոր պատիժը:— Բայց որպէս զի մեք ալ Հիւսի-սափայլին պէս՝ առանց հիման եւ ապացուցի խելքերնուս փշածը խօսած չլինիմք, առաջի-կայ նոր տարւոյս սկիզբէն սկսիմք անոր խօսքերուն վերլուծութիւնն ընել:

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն Ա Ռ Ա Ծ Ն Ե Ր.

Ճշմարտութիւնը ոչ երբեք կարօտ է մոլորութեան, եւ շուքերը ամենեւին օգուտ չեն կրնար ընել լուսոյն:

Ազնուական հոգին իրաւունք կուտայ պէտք եղած ժամանակը՝ նաեւ անոնց որ չեն ուզեր բնաւ իրաւունք տալ իրեն:

Վրէժխնդրութեանց մէջ ամենէն գեղեցիկն ու ամենէն ծանրը ներումն է:

* *

* *